

SCHUTTEROP. (*)

Eene zeer oude en voorheen sterk bevestigde stad, waarvan de nu vervallene muren nog getuigen zijn. Behalve deze muren had zij in vroegere eeuwen, ook wallen, met dubbele grachten. In den Spaanschen en dertigjarigen oorlog heeft zij veel geleden. In het jaar 1634 namen de Hessen en in 1637 de Zweden, onder den overste RANTZAU, haar in.

Den 19 Julij 1637 rukten de keizerlijken, onder kommando van den generaal majoor van VEHLEN, des avonds om tien uren, in de stad Schutterop, welke sedert den 15den dier maand, met 12 kompagnien Franschen te voet en 4 te paard bezet was. Deze troe-

(*) De hoogduitsche naam dezer stad, *Schuttorf*, is juist, dan de Nederlandsche *Schutterop*, omdat men in de oudste oorkonden, b. v. in de stichtingsoorkonde van het klooster Wietmarschen van 1154, en in eene andere van 1246, *Schuttorpe* leest. Sommigen willen dezen naam, van den ouden eertijds sterk bevestigden burg *Aliena* afleiden, onder wiens bescherming het voormalige dorp, naderhand de stad *Schuttorp* stond, in diervoegen, dat *Schuttorp*, zoo veel zal willen zeggen, als *schut* of *bescherm* het dorp.

Anderen leiden den naam af van de *schutting* of sluis, welke oudtijds bij deze stad in de vecht aangelegd was, en die, om den watermolen in beweging te brengen, hier nog bestaat. Wij laten het aan den lezer over, te beoordeelen, in hoe ver deze gissingen eenigen grond van waarschijnlijkheid hebben. Zoo veel is zeker, dat *Schuttorf* de regte en *Schutterop* een verbasterde naam is, gelijk de namen der boerschappen, *Hesdorp*, *Haddorp*, *Graasdorp* en *Hasterop*, *Hadderop* en *Graasterop* verbasterd zijn.

troepen werden deels verstrooid, deels gevangen genomen, en bij die gelegenheid werden de kerk, de burg, de raadkamer, kettelers hof, en alle burgerhuizen, zoodanig uitgeplunderd, dat er weinig overbleef. Om de stad, in den Munsterschen oorlog, onder BERNHARD VAN GALEN, niet aan nieuwe rampen bloot te stellen, werden de wallen geslecht en de grachten gedempt, waarvan men vervolgens tuinen maakte. De eerste stads geregtigheden ontving zij, van graaf EGBERT, in het jaar 1295. (*) Intus-

G 3

fchen

(*) Onder deze privilegien verdienen de volgende opgemerkt te worden:

1. Dat de inwoners van alle belastingen bevrijd zouden zijn.
2. Dat aan de stad twee derde gedeelten der inkomsten van het grafelijk geregt aldaar, zouden gegeven worden, met uitzondering nogtans van de voordeelen der regtsgedingen, die door het zwaard zouden afgedaan worden, welke voordeelen de graaf zich alleen toeëigende.
3. Dat de burgers der stad, van welchen rang zij ook mogten zijn, over het *Wichelde gut*, waardoor de Heer JUNGIUS het *Stadsgoed* verstaat, ten voordeele hunner erfgenamen, vrij zouden kunnen beschikken.
4. Dat de vreemdelingen, welke onverhinderd een jaar en zes weken in de stad gewoond hadden, wanneer de graaf en zijne burgmannen of ministerialen, geen regt op dezelve hadden, als vrije burgers zouden beschouwd worden, enz.

Behalve deze en meer andere bijzondere voorregten, gaf graaf EGBERT aan de stad *Schuttorf* dezelfde regten en vrijheden, welke de stad Munster had, doch voorbehoudens de regten van den graaf en zijne opvolgers. JUNGIUS, Codex Diplom. No. 47.

Graaf

schen schijnt zij, in dien tijd nog weinig bevestigd geweest te zijn, daar graaf SIMON, een kleinzoon van EGBERT, haar met muren heeft doen omringen, om zijn land des te beter, tegen de aanvallen van magtige naburen, te beschermen. Graaf BERNHARD II. bevestigde hare privilegien in 1465. Binnen de stad was voorheen een nonnenklooster, waarvan nog de kerk voorhanden is, dat voor de kerkhervorming, den naam van *Augustijnen* of *Zusternklooster* droeg. Graaf BERNHARD I. sichte hetzelfde in de 14de eeuw. Een aanzienlijk burger uit Schutterop, HERMAN MUNNICH genaamd, was hem hierin behulpzaam. Het geraakte, binnen korten tijd, tot eenen zeer hoogen trap van aanzien. ARNOLD de I. hief het, bij de kerkhervorming, op, en liet de gebouwen tot een akademisch gymnaste inrigten. Men was hiermede reeds merkelyk gevorderd, toen de Spaansche oorlog, waarin het graaffchap zoo veel geleden heeft, graaf ARNOLD bewoog, de hooge school naar Steinfurth, als eene meer afgelegene en veilige plaats, te verleggen. Dit geschiedde in het jaar 1591. In het jaar 1608 den 3 Aug. ontstond hier een zware brand, waardoor omtrent honderd huizen vernield werden. De inkomsten van het klooster werden, na dat de nonnen uitgestorven waren, tot onderhoud der hervormde geestelijken, en bijzonder der hier en daar aan-
aan-
Graaf BERNHARD gaf, in het jaar 1387, aan de smeden te Schutterop eenen gildebrieff en verscheidene andere voorregten. JUNGIUS, Dipl. 122.

aangestelde tweede predikanten besteed. De groote stads kerk was oudtijds aan den H. LAURENTIUS gewijd. Haar bouw werd in 1477 voltooid. De aanzienlijke en hooge toren echter, werd, in het jaar 1502, onder EVERWIJN *den wijzen* en *rijken*, opgevoerd. Voor de reformatie was de pastoor van Schutterop in groot aanzien, daar hij aartspriester en vicarius van den bischop van Munster, in het *Boven Graaffschap*, was; eene waardigheid, welke de pastoor van Ootmarsum, namens den bischop van Utrecht, in het *Neder Graaffschap*, bekleedde. Het klooster *Wietmarschen* had, in het begin, het regt den pastoor te mogen benoemen, hetwelk intuschen reeds, ten tijde van EVERWIJN I, door een bijzonder verdrag, schijnt afgeschafte te zijn.

Voorheen had de stad, in haar distrikt, de lijfstraffelijke regtspleging, welke zij in latere tijden den landsheer weer overgegeven heeft. Digt bij de stad ziet men de overblijffelen der voormalige beroemde burg *Aliena*, welke, in vroegere eeuwen, de zetel der weduwen van de graven van Bentheim was. De beroemde gravin ANNA, eene dochter van KOENRAAD, graaf van *Teklenburg*, liet dit kasteel, in het jaar 1565, merkelyk verbeteren, en tot eene geschikte woning voor haar zelve inrigten. In vroegere eeuwen had deze burg, het regt van toevlugt, voor doodslagers en andere groote misdadigers, die daar een jaar en dag tegen alle vervolging beveiligd waren; en wanneer zij binnen dien tijd niet ontvlugten konden of wil.

wilden, en na afloop daarvan zich, slechts op eenen zekeren afstand van de burgpoort, ongehinderd op de straat konden vertoonen; zoo verkregen zij daardoor het regt, van nog weer een jaar en dag in dat kasteel te mogen blijven. Dit regt van toevlugt, dat slechts de misdaden begunstigde, en den burg tot een roovershol maakte, is echter reeds voor eeuwen vernietigd.

NOORDHOORN.

De overlevering zegt, dat hier oudtijds een wachtoeren gestaan hebbe, van welken in tijd van oorlog, of van eenen anderen spoedig opkomenden *nood*, door vuur te ontflecken, of door op een *hoorn* te blazen, aan de naburen een teeken gegeven werd, en dat de naam *Nodehorn* of *Nohthorn*, bij vervolg van tijd in *Noordhoorn* veranderd, daarvan afstamme. Deze uitlegging wordt daardoor begunstigd, dat de stad in eene oude oorkonde van graaf SIMON, van 1341, *Nodehorne* genaamd wordt, en dat zij een *hoorn* in haar wapen voert. Anderen leiden den naam van de ligging der stad in eenen hoek der vecht, welke hier twee armen of hoornen heeft, af, omdat het woord *Horn* oudtijds eenen *hoek* of zijdwaards gelegene plaats aanduidde. (*) De afleiding van de namen der plaatsen, blijft intuschen altijd onzeker, en is ook van weinig belang. Graaf BERNHARD schonk haar stads geregtigheden, welke de volgende graven;

b v.

(*) JUNGIUS, hist. antiq. com. Benth. pag. 292.

b. v. EVERWIJN II, 1478; ARNOLD I, 1531; de broeders ADOLF EN ARNOLD JOOST, 1606; ERNST WILHELM, 1643 EN ARNOLD MAURITZ WILHELM, 1696, bevestigd hebben. Ten tijde van FLORENTIUS, bisschop te Munster, met wien graaf BERNHARD krijg voerde in de jaren 1370—1380, schijnt de stad meer bevestigd geworden te zijn, door wallen en kanalen, waartoe de nabijheid der vecht bijzonder te stade kwam. De kerk, welke buiten de stad, in het zogenoemd oude dorp ligt, werd onder graaf EVERWIJN *den rijken* gebouwd, en daarmede een begin gemaakt in het jaar 1489. Zij droeg voorheen den naam van den *H. Ludgerus*, wiens beeldtenis zij ook in haar zegel gevoerd heeft. De toren had oorspronkelijk eene schoone spits, en gaf in hoogte den toren te Schutterop weinig toe. Deze spits is echter door den zwaren storm van den 12 December 1747 geheel nedergeworpen, en in derzelve plaats eene andere, welke minder hoog, doch sierlijker is, weder opgerigt. De oude burg was voorheen een graaflijk jagtslot. In den dertigjarigen oorlog werd de stad tweemaal ingenomen. In het jaar 1634 werd zij van de keizerlijken overrompeld en bezet. In het jaar 1637 maakte zich de Zweedsche generaal RANTZAU, weer van dezelve meester, bij welke gelegenheid 120 huizen in de asch gelegd werden. (*)

G 5

(*) Uit een latijnsch vers van JOHANNES SUTORIS, geboren te Noordhoorn, en predikant te Cappeln, op deze

om-

het jaar 1636 heerschte hier de pest, waaraan meer dan duizend menschen stierven. In het jaar 1664 ontstond er op eenen zondag, in de maand Mei, als de menschen nauwelijks in de kerk waren, brand, waardoor 64 huizen vernield werden, zonder dat men iets uit dezelve konde redden.

In den Munsterschen oorlog 1674 werd deze stad 24 uren lang, met kanonnen, bommen en granaaten beschoten, waarvan zij echter, door eene bijzondere schikking der goddelijke Voorzienigheid, geen nadeel leed, daar de bommen op de straten nedervielen, en door den moed der burgers en soldaten gedempt werden. (*) Het graaffschap Bentheim had ei-

ongelukkige gebeurtenis, vervaardigd, schijnt men te moeten opmaken, dat RANTZAU, dien hij een *tiran* noemt, de stad opzettelijk aan de vlammen prijs gegeven hebbe.

(*) Het bericht van den generaal RABENHAUPT aan de Heeren Staten van Groningen, over deze gebeurtenis, luidt dus:

Mijn Heeren!

„ In gevolg van dese neffens gaende van den 25 deses,
 „ dewelke, vermits het aen naderen van den vyandt om-
 „ trent Noorthoorn, alhier is leggen gebleven, berichte
 „ U Ed, Mog. dat eergistern ontrent middag, den Oversten
 „ KINGMA door een expressen ruyter uit Noorthoorn my
 „ mondelings heeft laeten adviferen, dat den vyandt zyne
 „ voorwachten hadde ingejaegd, en deselve plaetse, als waer
 „ in de 16 Vriesse Compagnien te paerde en 6 Compagnien
 „ te voet waren, rontom hadde besettet, hegerende secours,
 „ waer op aenstonts met 7 Compagnien te paerde en 4 Re-
 „ gimenten te voet en verdere behoeften des avonds ben
 „ ge-

eigenlijk met dezen oorlog niets te doen; maar, tus-
 schen Drenthe en Munsterland gelegen zijnde, werd
 het van beide partijen, die elkander op onzijdig grond-

ge-
 „ gemarcheerd, den vijant des morgens daar aen volgende,
 „ by donker en mistig weder aantastende, dewelke sich
 „ voorts retireerden, de kerck en het kerckhof quiterende
 „ en voorts mede Colonel Kingma pasfagie gaf, om mede
 „ met de 16 Cornetten Paerden uit Noorthoorn uit te gaen,
 „ om sich by my te voegen. Den vyandt, sterk 5 Regi-
 „ menten te peerde, onder generaal majoor Nagel en Col-
 „ lonellen Post, Hautyn, Mantanel, Offen en Lenert met
 „ 3 Compagnien Dragonders en 300 man te voet, tot 3
 „ reysen sich tot de Bataille geprefenteert hebbende, is t'
 „ elckens seer spoedig geweken, sulcks dat de Infanterye
 „ niet in actie met den vyand heeft kunnen komen, als al-
 „ leenlyck den rechter vleugel Musquettiers van myn Re-
 „ giment, het welke over de Heusper-brugge, die den
 „ vyandt sich hadde afgeworpen, en by de onse aenstonts
 „ hermaect wiert, marcherende op den vyandt heeft ge-
 „ chargeerd: Den vyant heeft achter gelaten wel 50 Gevan-
 „ gens en 60 Dooden, daar onder een luitenant, die geen
 „ quartier van de Hollanders begeerde: aan deze zijde is
 „ gebleven den Ritmeester Mello Jacob Broersma, die sich
 „ seer dapperlyck gequeten hebbende, op het Bedde van
 „ Eere syn leven voor het Vaderlant strydende heeft ge-
 „ digt: Den Vyand is geretireerd na Brandlicht en verders;
 „ onze Ruitery is deselve daegs gegaen na Ulsen, om te
 „ logeren en 't voetvolk wederom herwaarts in 't Hooft-
 „ quartier, om soo haest als immer mogelyck, met het
 „ werck voor Nieuwenhuys aengevangen, een eynd te ma-
 „ ken; den vyandt voor Noorthoorn staende, heeft deselve
 „ Plaetse den 25 deses, en dien nacht daer aen volgende
 „ uit

gebied bestreden, hard medegenomen. De Groningers en Vriezen hadden Noordhoorn bezet. BERNHARD VAN GALEN wilde hen daaruit verdrijven. De aanzwellende vecht, en de aanrukkende versterking onder den generaal RABENHAUPT, noodzaakten intuschen den bischop met allen spoed af te trekken. (*)

GILDEHUIS. (†)

Een aanzienlijk dorp, met een uitgebreid kerspel, wordt

„ uit de tooren, kerck en het kerckhof met Musquetten en
„ ook met 4 Veltstukken en 2 Mortiers beschoten, met ver-
„ lies van 1 a 2 van onse Soldaten, als mede door welge-
„ melte Collonel Kingma, daer tegens goede voorforge ge-
„ daen: maar gedurende d' actie in 't veldt, soo omtrent
„ 7 uren 's morgens aengegaen en 's middags ten 1 ure ge-
„ eindigt.”

In 't Hooftquartier tot Velthuysen den 6 April 1674.

C. RABENHAUPT.

Baron tho Sucha.

(*) Van Noordhoorn naar Lingen wordt thans een schoone straatweg aangelegd, welke met foortgelijke wegen, zoo wel in het Hannoverfche, als in de Nederlanden, gemeenschap zal hebben.

(†) Daar het woord *gilde* een gezelschap van kooplieden, kunstenaars en handwerkers aanduidt, welke hunne bestuurders of gildemeesters hebben, en het *huis*, waarin de leden van dit gezelschap vergaderen, het *gildehuis* genaamd wordt, zoo is de geleerde JUNGUS, Codex dipl. N° 60. pag. 119, er niet vreemd van, dat dit dorp, van zulk een huis, zijnen naam ontvangen hebbe.

Het blijkt intuschen uit de geschiedenis niet, dat de duitfche

wordt in twee deelen verdeeld; in het *dorp*, aan en op den berg gelegen, en in den *mersch*, welke de in de vlakte onder den berg gelegene huizen bevat. Deze mersch schijnt in vroegere dagen eene gemeene weide geweest te zijn, welke bij de vermeerdering der inwoners, van tijd tot tijd, bebouwd is.

De Gildehuizer steenen zijn wijd en zijd beroemd. Zij worden niet alleen tot het bouwen van kostbare paleizen, maar ook tot standbeelden en andere sieraden gebruikt, daar zij in hardheid en schoonheid het marmer nabij komen. Het beroemde stadhuis, thans het koninklijk paleis, te Amsterdam, en de beurs te Rotterdam, die meest van Gildehuizer steenen opgetrokken zijn, strekken hiervan tot bewijzen. Ten tijde van graaf EGBERT, op het einde der 13de eeuw, begon men deze steengroeven eerst regt te bearbeiten, welke, bij den overvloed van hout, voorheen verwaarloosd waren. De uitvoer der steenen, was op het einde der 17de en in het begin der 18de eeuw, zoo sterk, dat alleen de tol van dezelve, den landsheer, de som van 4000 rijksdaalders, jaarlijks opbragt. Wegens de nieuwe kerk, ten tijde van graaf SIMON, in het midden der 14de eeuw gebouwd, werd Gildehuis, voorheen ook wel *Nijenkerken* genoemd.

In het begin der kerkhervorming in Duitschland, roen

fche vlekken en dorpen, in de middeleeuwen, dergelijke *gilden* gehad hebben, en de oorsprong van den naam dezer plaats is dus onzeker.